

Krogsbølle og Bårdesø's vedtægt, 1696

Af Niels Jørgen Andreasen

En vinterdag i 1984 købte jeg en større bogsamling. Det viste sig ved nærmere gennemgang, at bøgerne i sin tid var samlet af sparekasseholder P.H. Lauritsen i Tranterup ved Ærøskøbing.

Mellem de forskellige bøger var en lille bog, der målte ca. 10 × 7 cm. Bogen var håndskrevet, og ved nærmere eftersyn viste det sig at være Krogsbølle/Bårdesø's vedtægt fra 1696. Vedtægten er en gammel kopi.

Hvorfor landsbyvedtægten netop er havnet her, kan vi kun gisne om, for det var den eneste bog i samlingen, der havde et rent historisk indhold. Min egen fornemmelse er, at den er kommet her, fordi sparekasseholderen tilsyneladende har haft en bred interesse for gamle bøger.

Landsbyvedtægter kender vi mange af fra hele landet. Lidt over 300 er bevaret frem til vor tid. Fra Fyn er der bevaret 41. Langt de fleste af vedtægterne er udgivet i forskellige kildeamlinger,¹ og alle kendte vedtægter fra Fyn er udgivet.²

Flere af landsbyvedtægterne har ført en hård tilværelse, før de er blevet udgivet, og andre kender vi kun fra tingbøgerne, hvor de er blevet nedskrevet og dermed autoriseret som gældende lov i byerne.

Af vedtægten fra Krogsbølle/Bårdesø fremgår det, at den er blevet autoriseret ved herredstinget i 1696. Ved en gennemgang af de overleverede tingbøger fremgår det imidlertid, at netop den tingbog, hvori vi givetvis kunne finde vedtægten fra Krogsbølle/Bårdesø nedskrevet, ikke er bevaret. Det betyder, at dette eksemplar af byernes vedtægt er en førstehåndskilde til en forståelse af disse byers historie i fællesskabets tid. Kilden har også en betydning for en større forståelse for vider og vedtægter i al almindelighed, og for vidernes historie på Fyn i særdeleshed, men derom senere.

Vedtægten for Krogsbølle/Bårdesø er nu overgivet Landsarkivet i Odense.

I efterskriften går jeg ikke ind i en større diskussion af vider og vedtægter som begreb. Den grundlæggende forskning omkring dette emne er nedskrevet og udgivet, og jeg vil nøjes med at henvise til denne litteratur.³

Transskriberingen er foretaget af forfatteren i samarbejde med tidl. landsarkivar, dr.phil. Anne Riising. Den oprindelige retskrivning er bevaret, hvorimod tegnsætningen er delvis normaliseret med henblik på bedre forståelse af teksten. (Red.)

Vedtægt for Krogsbølle og Bårdesø

... Haver vi og samtligen vedtagen og indgaaet Denne Byes Vedtægt i alle dens ord og punkter, Hvorfor vi og samtlige for os og voris efterkommere udi den Hellig Trefoldigheds Nafn vedtaget og Samtykt denne Bye-Lov udi efterskrefne 69 Artikler, Forfattede til vores Nøtte og Fred i mark¹ og Bye uryggeligen holdet have, Vider² straf og bøde, som efterfølger, Paa det hver kand vide sig efter forseelsen at Rette, og ikke særlig Nye paalæg at efterfølge, Hvoraf Usamdrægtighed forarsages Kunde.

Og som Krogsbølle Byemænd denne Byes Vedtægt og i alle Maader haver indgaaet, skal de ogsaa her efterdags Nyde deris deel og liige Rettighed, af hvis Vide og Grespenge falder i enten af Byerne, som ey til Salt, jern og Tiære uddeles og Behøves. Og naar jern, Salt og Tiære uddeles, skal enhver af Baardesøe og Krogsbølle Mænd heele og halve gaarde Nyde ligemeget, og skal der og altid hver lovlig stevnedag møde en af Krogsbølle Mænd til Baardesøe stevne, At Byesmen-dene destobedre kand vide hverandre Nøtte og Gavn at søge. Iligemaader Naar det og hender sig, at der skeer i eller afgang i enten af Byerne, skal de i enten af byerne være pligtig den Ene, den anden advare paa det, de hverandre ey i nogen Maader skal forurette.

*1. te Cap.**Om Aaldermand og Stevne*

1. Skal Aaldermands Lehnet gaae ret omkring i Byen.
2. Dersom nogen ikke vil være Aaldermand, da strax at give 4 mark; og hvem, som ikke vil være Stoels Broder, skal og strax give 2 mk. – Og findes de forsømmelig dennem selv at frembærs, maae Byemændene dennem derfor strax pante til Byens Beste.
3. Kyndelmissedag skal Aaldermanden indsettes, Da skal og samtlige Byemændene af Begge Byer uden advarsel møde paa Stefne; hvo ey Møder, bøde 8 skilling dansk.
4. Hvo, som ikke vil være Aaldermanden Lydig, bøde = 2 mark.
5. Naar Aaldermanden giver Aften-Varsel at møde til Stefne anden dagen, og nogen det da forsømmer, bøde 12 skilling – og skal ingen forfald gielde uden Herskabs³ og Sotteseng.

1. Skrevet som det gamle mark-tegn.

2. Teksten har Udider for; Vider.

3. Ordet »Ærinde« mangler (Herskabs Ærinde = hoveri)

Den velbevarede bystævne i Bårdesø (1914). Det var på bystævnen, bymændene mødtes og drøftede fælles anliggender (Foto: Lokalkivet i Otterup).

6. Naar Aaldermanden byder til stefne i Lave-Tiid, Hvo da ey Møder bøde = 2 skilling.
7. Hvo som forsømmer at gaae omkring Gierder, naar hand af Aaldermanden bliver Advaret, bøde 12 skilling.
8. Aaldermanden skal være til stæde, naar stefne holdes, og lade Stefne gaae for sig. Naar de fleste ere forsamlede, Tøver hand forlænge, bøde 2 skilling.
9. Byeloven skal altid være hos Oldermænden og holdes vedlige. Hvo hende forderver bøde 4 mark og forferske hende igien.
10. Hvad de fleste med Aaldermanden samtycker til Byens Nøtte, maae ey (af) Een eller 2 kuldkastes.
11. Skal Aaldermanden med Byemændene have frie forlov at gaae i Hver mands Huus og Gaard og Tage pant i hvor, det være kand, og ey Bøde noget derfor, Dog maae ey nogen giøre Vold eller Huusfred paa nogen Grund.
12. Hvoe, som staar Aaldermanden imod derudi, bøde 2 mark.
13. Hvoe, som overfalder Aaldermanden enten med Hug, eller Unyttige Ord, bøde 1 rigsdaler; i ligemaade maae ey heller Aaldermanden overfalde nogen, under samme Bøder.
14. Siger nogen Aaldermanden Løgn paa, da bøde derfor 2 mark.

*2det Cap.**Om Banden og Sværge*

15. Hvo, som bander eller fortørner Gud, imen stevne holdes, eller udi daglig omgiengelse og Beviises hannem paa, bøde første gang 4 skilling. Anden Gang 6 skilling, tredie gang 8 skilling. Herom skal Aaldermanden forfare og Spørge, hver gang stefne holdes, om mand haver hørt nogen Sverge eller Bande, være sig en eller anden Slem Eed, beviises det, straffes som forskrevet staa.
16. Dersom nogen giver hverandre nogen Vednavne i Laug eller samquem, eller og Beviises nogen, det andre Steder haver giort, Bøde til Byen 2 mark. Og Desforuden give Øvrigheden det tilkiende, at den skyldige kand blive straffet som vedbør, Herom skal og Aaldermanden forfare og Spørge, hver gang Stefne holdes, om nogen saadant hafver hørt, Da at straffes som forskrevet Staar. Forsømmer Aaldermanden derefter at Spørge, naar Stefne holdes, bøde hver gang, det forsømmes, 2 skilling.

*3die Capp.**Om Hegn, Gierder og Grøfte*

17. Skal alle Rugmarks Gierderne være Lucket inden St. Mortens dag, dog om bymændene Vedtager, At deres Qvæg og Bester skal gaae længere, maa det vel skee, men Sviin og Giæs ey tillades at gaa derinde, Skal og samtlige Byemends hafve indseende, At alle Rugmarks Gierder Søndagen for Voldermissedag ere forfriskede⁴ og Fuldfærdiget. Og Bygmarks Gierderne 8te (Dage) Derefter, Og hvilken Mands Gierde og Grøfter, som da befindes ey at være fuldfærdige, saa det da kand staae for et fult Syvn, Bøde = 8 skilling.
18. Om nogen advaris Gierde til en viss tiid at forfærdige og det forsømmer, bøde skaden, der giøres igiennem Gierdet, efter hand derom er advaret, og bøde for hver Nat, det ligger aabent = 8 skilling.
19. Hvoe, som ikke strax Gavlucker sine Gierder, naar hand derom Advares, bøde første gang 1 sk., Anden gang 4 sk.
20. Hvoe, som overbeviises at tage stafre og Giersel af anden Mands Gierder, Bøde første gang 2 mk: Anden gang = 1 rd: – skeer det af Huusfolck, og det overbeviises, maae de strax pantes for 1 mk.

4. Teksten har forskriskede for: forfriskede.

21. Leddene skal være færdig, ligeved Gierderne, og de kand staa for et fult Syn, Hvoe det forsømmer dennem at fuldfærdige Bøde 1 mark.
22. Alle Grøfter skulle være Alenvide under i og i Digebanken 2 alen Høy.
23. Hvo, som ikke Lucker Leddene efter sig, naar kornet er saaed i Marken, Bøde 1 mark.
24. Naar Byg og Hafre saaes, skal hver mand forvare, At Bester icke kommer paa Ruugen, Hvoe, der Giør imod, betale skaden og bøde til Byen = 1 mark.
Maae og ingen fordriste sig at bede andensteds med sit Pløjekræe, end meenige Naboer samtycker at maae bedes under 1 mk. vide, uden hand beder paa sit eget. Men er ey nogen viss stæd vedtaget at bede paa, naar pløjes icke, Maae ey nogen Mands Qvæg formeenis Græset, det hand Pløjer med, og i men hand Pløjer i marken, dog Kornet i alle maader at bevare.
25. Ingen maae Bede for anden Mands Gierder, Grøfter, Ager eller Eng, hvoe det giør Betale skaden og Bøde for hver gang – 1 mk.
26. Hvoe som Ager eller Rider over anden Mands Ager eller Eng, ulovlig, betale Skaden og bøde 1 mk.

4de Capp.

Om Havre, Byg og Blandkorns Sæd, Saa og om Fælledt, Kratt og Overdrift

27. Naar Hafre saaes i Rugmarken item Byg og Blandkorn i Bygmarken, maae ingen have Bester eller Fæemon derudi undtagen de, som hører til Ploven, Hvoe herimod Giør Bøde for hver Best eller Høved, som ey Ploven tilhøre, 2 skilling.
Item: maa og ingen foere Løse Bester i Ruug-Vangen, ey heller slaae dem løse, som de pløjer med. Hvoe herimod giør, Bøde for hver Gang 1 mark. I Bygvongen maa ey heller løse Qvæg eller Bester indførnis eller til forvending, at de vil bruuge dem til Ploven, ey heller maae nogen slaae meere løs, end der findes spendt for Ploven, Hvoe herimod giør betale for hver Best eller Høved for hver gang 4 sk.
28. Skal hver mand sette sine Bester og Qvæg hos sit eget Korn, men(s) de Høster, og om Natten sette det paa Leider eller Madjord fra Kornet, og skal hver Mand have sit Kræe og Bester i den Mark, som de Høster, og intet i de 6 andre marker, under 12 sk. til vide, for hver gang, det skeer; Og Hvilken mand der faar skade, da bøde den, som Qvæget eye efter 2de Mænds sigelse, Og dersom

- nogen overbeviises at slaae noget løs i Vongen betale skaden og første gang bøde 4 sk: Anden gang 8 skilling. Men kommer det løs af Vaade og gaar over $\frac{1}{2}$ time, Da bøde den, som det eyer, 2 sk.
29. Ingen maae Tøyre eller Bede paa Anden Mands jord eller Grund, enten i Vaang eller Leidemark, førend den bliver opgiven, Hvoe det gjør bøde hver gang 4 sk.
 30. Ingen maae Lesse Ax paa U-revne Agre, Hvoe det gjør Bøde = 8 skilling.
 31. Ingen maa Selge eller Leje noget Høe til nogen udenbyes. Beviises det at være kommen Af byen, Da maae Aaldermanden strax pante den skyldige for 2 mark: – Og derfor uden at stande Hosbunden til rette.
 32. Ingen Gaard eller Huusmand maae selge deres Møg til nogen udenbyes, hvoe det gjør bøde viide 2 mark. Iligemaade ey heller nogen opskiærer flade Tørve paa deris grund, at sælge til nogen udenbyes under 1 rigsdaler viide og stande Hosbunden til rette; Og dersom nogen Huusmand forhandler sig nogen til hos en Gaardmand og dem igien til nogen udenbyes selger, Da maae hand og strax pantes for 1 rd. og stande Hosbunden til rette.
 33. Hvad Fælleden Anbelanger, Da skal en hver Nyde Græs derpaa efter sin Gaards Vurdering, Men skulle der findes nogle, som skulle have meere Qvæg, end dennem kand tilkomme; Da skal De Give til de, som haver ikke Qvæg til deres Græsvurdering. Men saa længe der er Qvæg i Byen at bekomme, Maa intet fremmed Qvæg indtages, Men skulle det befinde sig enda, At nogen skulde fattis Qvæg paa Græsning til deris GræsVurdering, Naar jevning er skeed, efter enhver Hartkorns Taxt, Da maae den, som i saa Maa-der findes brøstfældig, undtagen (Af neste Byes Qvæg eller Be-ster, om de det har nødig) paa sidt Græs saavidt hannem med rette kand tilkomme.
 34. Naar den Mark er felledt, som udenbyes mænd haver jord udi, Da bør hand at nyde Græs til saameget Qvæg og Beester, som han ha-ver jord til, og paa sit eget kunde Græsse. Dog her meent hans eget Qvæg og Beester og intet fremmed at indtage, førend hand det Byemændene haver tilbøden. Mens naar jevningen er sked, og enhver, som er Lodtagen, haver efter Byens vedtægt nydt til hans Gres fult, Og om da samtlige Byemændene syvnes noget for beta-ling at vilde indtage, maae det vel skee, og de penge, som i de og Andre maader falder, kommer Baarsøe og Krogsbølle Byemænd til Beste, og heele og halve Gaardmænd nyde lige meget, Naar dend Marck er felledt, som Tørresøe Byemænd haver felledt udi,

Nyder da der deres Græsning. Og Derforuden haver vi samtlige Baarsøe Byemænd vedtaget og indgaaet, At eftersom Vi altid tilforne effter gl. Skik og af Arilds tid haver indtaget Kræe og Beester paa Græsning for de Tørresøe Byemænd for billig Betaling, Da Lover vi og endnu hermed indgaar, At naar Jevning er skeed, og da noget Qvæg og Beeester paa Græsning for Betaling bliver indtaget, Da skal Tørresøe Byemænd Nyde det fremfor nogen Anden; og maae ey heller nogen indtage noget fremmed paa Græsning, førend det de Tørresøe Byemænd haver tilbøden, om de det til Deres Byes Qvæg eller Bester Behøver. Herforuden haver vi og samtlige Lovet Aarlig at indtage i overdriften paa Græsning for Betaling 6 Høveder eller Beester af vores Sogne-Præstes Hr. Hans Gødsen i Aggernæs.

Ellers haver samtlige Baarsøe Byemænd vedtaget (om det ellers med enhver Hosbondes Villie maa tillades) at slaee halvt af paa det Græs-Qvæg, som enhver efter det Erhvervede Syvn kand tilkomme; saasom det Synes alt for høyt at være Taxeret og endda meenes, at være høyt nok Besat, naar det halve er afkortet; som og Videre her i Bogen skal findes indført.

35. Naar Markerne er inde, og der falder Vong imod Vong, da skal enhver Tøyre og sette paa sit eget.
36. Anlangendes skov driften, da skal enhver nyde derpaa, som han er Lodtagen; Og de U-denbyes ligesaa: Men hvis U-denbyes Mand ey haver saa meget Qvæg der Græsset effter hans Andeel med at Besette, maa hand ey indtage noget fremmed, førend hand det Byemændene haver tilbøden; om de, det for Betaling (formedelst frygt for Sygdom af fremmed Qvæg) til deres eget Byes Qvæg vil beholde; Dog staaer det jorddrotten frit for at hensette paa hans Bondes Andeel, om bonden ey selv saa meget Qvæg haver. Skulle og samtlige Byemændene blive Eenige den at lade indhegne; Da skal de udenbyes tage Heigning med dem, ligesom de haver Lod og deel til, i Skovmaalene. Og skal udenbyes Mand ligesaa vel betale Hyrden til Løn efter hans Andeel, som de i Byen haver vedtaget. Denne Articul Angaaende er noget videre forhen ommeldt, som ved dette Tegn kand findes.⁵⁾

5. Det pågældende tegn henviser til slutningen af § 34.

*5te Cap.**Om Helligdags-Brøde.*

37. Ingen maae Pløje, Harre, tærskke, strøe Møg, Lesse Ager eller Enge; Gierde eller Grøfte; eller forrette anden deslige Giærning, i hvad Naun det og have kand, om nogen Hellig-Dag, Hvoe herimod gjør Bøde første gang 2 mk: anden gang 1 rdl. Dersom nøden endelig hart udkræver at Lukke et hul paa et Gierde for Meenige Mands Korn dermed at bevare, og ey forsømmer Guds Huus dermed, maae vel tillades: jligemaade om nogens Oxe eller Asen kommer til nogen Uheld, Og det kand Reddes, maa det og vel skee.

*6te Cap.**Om U-retfærdige Pløyning og Veye*

38. Hvoe, som pløjer fra sin Naboe enten i Ager eller Eng, skal udlegge det igien efter 4re u-villige Mænds sigelse og syn og bøde 1 rigsdaler og være lige goed.
39. Skal altiid blive staaende en frie jord imellem Naboernes Ager, hvoe dend bryde eller ompløjer bøde 4 mark.
40. Hvoe, som Ager i sin naboes Ager og Eng eller afslaar hannem sit Græs, førend Kornet eller Høet bliver Afslagen uden dens minde, som det Eyer, betale skaden og bøde vide 1 mark.
41. Hvilken mand, der klager paa Anden enten for Afpløyning, Afhug eller Afslet og haver icke rettighed dertil, Bøde viide 1 mark.

*7de Capp.**Om Iisvaage og Skadelig Vejr*

42. Hvoe, som hugger Iisvaage paa almindelig Byekiær til sin Næstes og Naboes skade, Betale skaden og Viide 8 skilling.
43. Item, maae og ingen understaae sig at grave Leer eller Sand, eller i Andre maader nogen u-nyttige Kuler i Bye eller Marck, paa fiire favne Naar ved Alfare Veye, Hvoe det gjør Bøde 1 mark. Og om nogen faar skade Betale skaden og derforuden straffes af Øvrigheden som vedbøre.

Hvert huse haves en vord som de
 i Byen haves medtaget;
 Givne Artikkel Kingaarns
 er noget, vistnok for den om-
 = mælt som ved de lde Cogen
 9 hant Linde...

5te Cap:

Om Helligdags-Brøde.

37, Ingen mæst Kløst, hærre,
 søster, stor Mæg, Læst
 Kogt eller Ligt, Givne alle
 Gvøst, eller forresten anden
 i vilige Gjorning i hærre
 hærre, det og hærre hærre
 om, nogen hellig- Dags
 hærre hærre og hærre hærre
 forrest gangt; anden

Uddrag af byloven
 for Krogsbølle og
 Bårdesø 1696.

8tende Cap.

Om Krøblinge og Arme Folck

44. Hvoe som icke vil hielpe de Arme af Byen, som kand icke selv gaae om, naar det dennem tilfalder, eller og følge dem til deres Naboe, førend Soelens nedgang, saa mange, som haver Ager og Eng i Marcken, Bøde vide = 1 mark.

*9de Cap.**Om Hyrdens løn*

45. Hvoe, som icke vil give Hyrden sin Løn, som hand er falden for, efter sin Tieneste, Bøde 1 mark. – Hyrden forskaffer sig selv Huusværelse, og for jildebrand giver hver mand Eet læs Tørve, Og skal hannem betales for hver Koe 1 Fjerdingkar meel og 1 Skæppe Byg, for hver ungnød 1 skilling og for hver 10 Faar 1 Skæppe Biug, Men hvis der er ringere, da at nøyes med 1 skæppe Havre.

*10de Cap.**Om Huusfolk og Gade-Huuse*

46. Hvilken Huusmand, som begiærer Græs enten i Fælleden eller Vongen, skal have det i samtlige Byemændenes minde, Og skal hver Huusmand give for hver Høved om Sommeren i Fælleden 1 mark: – for hver Sviin 4 skilling: og for hver Gaas, som Tiendes af om Midsommer, 1 skilling danske.
47. Dersom nogen mand holder nogen Huusfolck, som bliver klaget over, enten for Tyverie eller andre Laster, da skal de sig strax skille af med dem eller strax give til Byen 4 mark.
48. Hvad Oldermænden Befaler Huusmændene, som haver Qvæg paa deres Græs, enten med Vagt for Vongen eller anden Bye-Giærning, saavidt ret er, da skal de gjøre det eller give vide 12 skilling eller holde deres qvæg af græsset.
49. Hvem som icke holder gasse til sine Giæs, være sig Gaardmand eller Huusmand, bøde 8 skilling danske.

*11. Capp.**Om Ild- og Vandstæder*

50. Alle Bage Oune og Vandstæder skal besøges og sees tvende gange om Aaret, nemblig til hver St. Michelsdag og til hver Paaske, Hvo, som icke gaar med Oldermænden dennem at Besee, Bøde 8 skilling. – Hvor Bræck findes, skal besees om otte Dage derefter, om det er forbedret, Hvis icke, da maae den samme Pantes, som forsummer det, for 2 mark danske.
51. Iligemaade skal og Oldermænden med hans andre Naboer til fornævnte Tiider om Aaret have flittig jndseende med dem, som have Brønde og indhegnede Vandsteder, at de vel med Giærder og Plancker holdes vedlige, og Naar da mangel findes, strax adva-

re, at de effter 8te Dages forløb dennem fuldfærdiger, at ingen derover faar skade, Hvoe det ey efterkommer, straffes som forskrevet staa om Ildstæderne.

12te Cap.

Om skadelige Hunde og Sviin

52. Hvoe, som haver Hunde eller Sviin, Der bider Høns, Giæs, Faar eller Lam, eller udi Marken gjør anden skade, da skal de sig strax skille af med dem, betale skaden og give til Byen 2 mark.

13de Cap.

Om Boemærke

53. Skal hver Mand give deres Qvæg deres græs merker, Hvilket som findes u-merket, Da strax af Oldemanden at indtages og give Herskabet det Tilkiende, og samme Kræe, hvad slags det være kand, til Herskabet være henfalden.

14de Capp.

Om Øde-Gaarde

54. Drager eller bortdøer nogen Bonde fra sin Gaard og den ey igien af anden Bonde bliver besat, Da skal og samtlige Byemændene, i hvem og deris Hosbond er, at være pligtig at lade Gaardens Bygning paa Aar og Dags tid bevare, at den ey bliver nedbrudt, Nederbrydes den imidlertid, og de icke Anholder eller Tilkiendegiver, hvem det giort haver, Da bør de samtlige igien den at opbygge.
55. Skulle det og hende sig, at enten Een mand eller hans Tjenestefolck paa deres Sygeseng kunde være nedlagt i Høstens tiid; Være saa forarmet, At hand ey tillige med hans Andre Naboer kand faae ophøstet, Da skal samtlige Byemændene være pligtige hannem at Hielpe, Og skal der nogen findes modvillig, Da straffes til Byen med 4 skilling, for hver Dag hand det forsømmer, Men skulde det og hende sig, at hand enten af fortrædelighed skulle lade sit korn staae u-Høstet eller ey vil holde folck, som hannem derudi kunde hielpe, Da er de ey pligtige det at gjøre.

*15tende Capp.**Om Piile at Plante*

56. Skal Oldermændene have flittig indseende, At hver mand der i Byen sætter Aarligen Piile omkring deres Gaarder, Hauger og Gierder, saa som her er en slet og bar Egn for Giersel at bekomme; Og dersom nogen befindes at stive eller afhugge anden mands Piile enten i Mark eller Bye, og det hannem over beviises, bøde første gang 8 skilling. Anden gang 1 mark: – Iligemaader maae og ingen fordriste sig at bortskiære eller afhugge noget udi Wellinge Riis-Hauge, Hvoe dermed befindes, maa strax pantes til Byen for 1 Rigsdaler – og Hosbonden sig sin Ret at have forbeholden.

*16tende Capp.**Om Veye at holde ved lige*

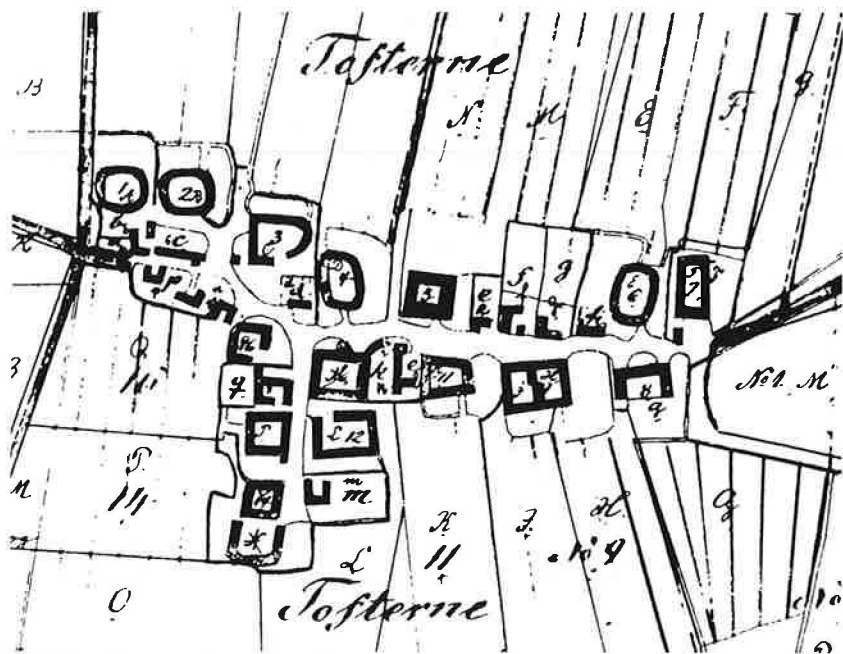
57. Skal Oldermændene have flittig indseende, at Vejene saavidt Byens Marckeskiel recker sig, bliver Aarligen holt vedlige, saa at Reisende sig derover ey skal have at beklage, Og hvor Brøstfældighed findes, skal Alle Byemændene være Pligtige at følge Oldermændene dennem saa forsvarligen at flye, som det sig bør, Og dersom nogen findes forsømmelig at hielpe Oldermændene Vejene at Reparere, naar hand advares, maa den forsømmelige for hver gang, hand sidder overhørig, Pantes for 1 mark.

*17de Capp.**Om Snee-fog om Vinteren*

58. Skal alle Byemændene være Pligtige, at naar der om Vinteren tilsette sig med Snee-fog i byen eller Leedstederne, at Øese Veje, saasom det baade er den Reysende og deres eget Gaun, Hvilcket Oldermændene strax skal have indseende, at det efterkommes, findes nogen forsømmelig, naar hand af Oldermændene advares, Pantes for 1 mark.

*18de Capp.**Om Vuide og Pant*

59. Saasom Loven tilholder, at Hvis Bøder og straff efter Byens Vedtegt skal udgives, eller for Græsning og andet Byen tilhørende Bekommes, maae ey til Gilde og Drik anvendes; og dersom nogen ey

Udskifningskort over Bårdesø by 1782/83.

vil Lucke deres Giærder paa Lovdag, som dennem af Ejere forelægges, og ey udlegge den bøde, som vedtagen er, Lader da dend forsømmelige gaac Dom over sig, Da Bøde til Sagsøgeren 3 lod Sølv og til Herskabet 3 lod sølv og betale skaden og omkostningen. Vil derfor samtlige vedtage og med hver andre indgaae, at all Viide og Pantepenge skal udgives til at betale Salt, Jern og Tiære med til byens Nøtte, hvilket Mænd skal hver Aar hente og gaae ret om i Byen, og Oldermænden recke Haand for Betalingen; Er der nogen modtvillig og ey vil kiøre, naar det dennem tilfalder, Da straffes efter Oldermænden og 4re U-villige Mænds sigelse.

60. Hvoe som icke bære sit Pant frem, naar paakræves, bøde første gang 8 skilling, anden gang 1 mark.
61. Item: Hvor som icke betaler deres vide, som de ere faldne for, i seeneste Søndagen for St. Michels-dag, Da Pantens derfor efter Bye-Loven.

Samme Dag skal og samtlige Byemændene af begge Byerne møde til Stefne uden Advarsel, Hvoe ey møder bøde 8 skilling.

*19de Capp.**Om i-gang og Afgang*

62. Maa vel Baaresøe og Krogsbølle Byemænd med enhver Hosbonds Villie og Tilladelse efter gl. skic og Sædvane give og nyde i gangs og Afangs Øll, saalænge de sig der hos i alle maader skickeligen forholder, findes nogen noget utilbørligt, enten med ord eller Gierninger at forrette eller begaae, Naar Øllet drickes, Da bøde den, som hans forseelse er til, Penge til Byens Nøtte, efter Oldermændens og 3 andre Mænds sigelse, Og Dersom nogen bedriver ved dette Ølls drickelse nogen u-skickelighed, Gud til fortørnelse og andre til Forargelse, og Oldermænden icke derover Alvorligen holder, Da bøde Oldermænden selv til menige Byemænd af begge Byer 1 god Tønde Øll, Dog intet af fornævnte Øll at drickes paa nogen Helligdag. Og skal samtlige Byemændene af begge Byerne være Pligtig, at naar nogen i enten af Byerne Døer, det være sig ung eller gammel, at følge og bære dem til jorden.

*20de Capp.**Om indhegnede Lycker, Gierder, Saa og om Viide og Grespenges uddeling*

63. Dersom nogle haver indhegnede Lycker og Tofter eller herefter skulle indhegne, Da som samme Lycker eller Tofter er beregnet i deres Hartkorns Taxt, bør de, som haver saadanne indhegnede stæder, at korte det i deres Fellede-kræe efter 4re Mends sigelse, Naar den Marck findes at være fælledt, som samme Lycker eller Tofter ligger udi.
64. Hvis vide og Græspenge, der falder i Byen, som ey til Byens nøtte efter Loven behøves, Hvis der da bliver tilovers, som kommer til Deeling, Nyder de heele og halve Gaarde ligemeget.
65. Hvad Giærderne er Anbelangende, da beholder eenhver de Giærder, som de af Arilds Tiid havt haver.
66. Hvad Leedstæderne er Angaaende, da er saaledes Vedtagen at holde lige, Nembligen: til Øster Ageled: Christen Hansen, Anders Nielsen, Peder Hansen, Jørgen Nielsen, Rasmus Nielsen og Jørgen Hansen. Til Norden Ageleed: Jens Nielsen, Hans Nielsen, Hans Hansen Smed, Anders Laursen og Hans Laursen. Til Smedeleedet: Hans Rasmussen, Niels Pedersen, Jørgen Jespersen og Anders Pedersen. Til Skidne-Ledet: Stephan Nielsen, Hans Jørgensen, Jens Jørgensen og Peder Laursen. Ellers er og Vedtagen,

- at De Norden Mænd i Byen at holde Koe-flad Leddet, Deres Anpart som det af Arilds Tiid haver været ved lige. Og i ligemaader De søndre mænd i byen at holde Deres Anpart ved lige.
67. Hvad Stengerne Anbelanger, da er det saaledes Vedtagen, at de holdes vedlige, som af Arilds Tiid været haver.
68. Hvoe som bruger anden Mands Tangskift eller ager tangen deraf paa sit eget at brende uden Dennes minde og samtykke, som det Ejer, Bøde vide 1 mark.
69. Skulle det og hende sig, at ved nogen Klammerie eller i andre maader nogen Drab skulle ske, Da skal samtlige Byemændene være Pligtige at holde Gierningsmanden tilstede og give Øvrigheden det Tilkiende.

Baarsø Byemænds Hartkorn efter Nye Matricul

	td.	skp.	fjrd.	alb.
12 ⁶ Hans Rasmussen	6	3	2	2
6 Niels Pedersen	7	2	1	—
7 Jørgen Jespersen	9	7	2	—
5 Anders Pedersen	4	5	3	1
8 Stephan Nielsen	6	7	3	1
13 Jens Jørgensen	6	5	—	2
3 Hans Larssen	4	5	1	2
9 Peder Larssen	7	1	1	2
16 Christen Hansen og Anders Nielsen	10	6	2	—
1 Peder Hansen	7	—	—	—
10 Jørgen Nielsen og Rasmus Nielsen	12	6	—	—
11 Jørgen Hansen	8	6	3	—
2 Jens Nielsen	11	3	—	2
15 Hans Nielsen	4	5	1	—
17 Hans Hansen Smid	1	7	2	1
4 Anders Larssen	4	6	—	—
Hans Jørgensen Huusmand	—	5	—	—
Anders Skoemager	4	—	—	—
Hans Pedersen	3	—	—	—
Niels Madsen	—	1	1	—

Af hver Tønde Hartkorn er Vedtagen at nyde i Fælleden 2 Høveder eller Beester. Hvad som skal Regnes for et fult Beest eller Høved: Et Høved 3 aar gammel Regnes for fuldt, 2 aars gl. Høveder eller Beester regnes og for et fuldt Beest eller Høved. 3 Kalve eller Føll Regnes og for et fult. 4 Faar med deres Lam Regnes og for et fult. 4 Sviin 2 aar gl. Regnes og for et fult. Derimod regnes tvende Eet aars gl. Svin imod et 2de Aars gammel. 4 Giæs med deres Unger regnes og for et fult. Og som Krogsbølle Byemænd hafver Deres meeste jord og Grund i Krogsbølle Øster og Baarsøe Vester Mark, Da naar den er Fælled, haver de at nyde i samme Marck paa Græsning 3 Høveder og korte det igien i de andre Baardesøe Marcker, hvor Deres mindste Grund falder. Hvad Eenhver har vedtaget at vil Nyde i overdriften, nemblig:

<i>Baarsøe</i>	fuldt		halvt		
Jørgen Hansøn	16 $\frac{1}{3}$		nu	8 $\frac{1}{6}$	høved
Niels Pedersen og					
Hans Rasmussen	18 $\frac{3}{4}$	—	nu	9 $\frac{3}{8}$	—
Morten Jespersen	16 $\frac{1}{2}$	—	nu	8 $\frac{1}{4}$	—
Stephen Nielsen	16 $\frac{1}{2}$	—	nu	8 $\frac{1}{4}$	—
Jens Jørgensen	12 $\frac{5}{6}$	—	nu	6 $\frac{5}{12}$	—
Peder Larssen	12 $\frac{1}{2}$	—	nu	6 $\frac{1}{4}$	—
Peder Hansen	17 $\frac{1}{2}$	—	nu	8 $\frac{1}{3}$	—
Jørgen og Rasmus Age	34 $\frac{1}{2}$	—	nu	17 $\frac{1}{4}$	—
Anders Nielsen og					
Christen Hansen	10	—	nu	5	—
Hans Smed	2	—	nu	1	—
Unge Jens Nielsen	27	—	nu	13 $\frac{1}{2}$	—
Jens Foged og					
Hans Larssen	16 $\frac{1}{2}$	—	nu	8 $\frac{1}{4}$	—
Rasmus Madsen	8	—	nu	4	—
Anders Larssen	6	—	nu	3	—
Huusmand					
Hans Jørgensøn	2	—	nu	1	—
<i>Krogsbølle</i>					
Hans Christensen	10 $\frac{1}{2}$	—	nu	5 $\frac{1}{4}$	—
<i>Gyngstrup</i>					
Jesper Jensen	4	—	nu	2	—
Rasmus Nielsen	4	—	nu	2	—
Hans Knudsen	3	—	nu	1 $\frac{1}{2}$	—

Hans Jensen	4	—	nui	2	—
Jens Madssen	4	—	nu	2	—
Jens Skriver	2½	—	nu	1¼	—
<i>Wellinge</i>					
Niels Jørgensen	7	—	nu	3½	—
<i>Bederslef</i>					
Niels Smid	3½	—	nu	1⅓	—
Suma	259⅓ høved		nu 129½ høved		

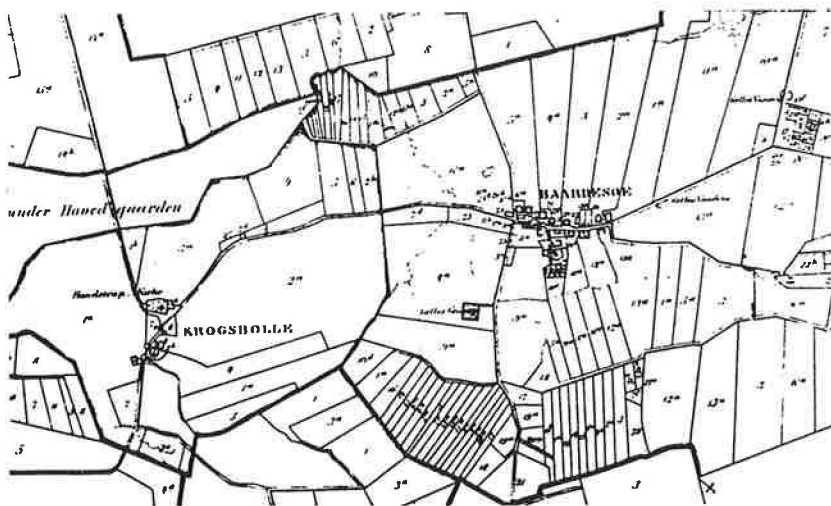
Dette indstilles til Enhver Bondes Hosbund, om saa Behages, at Afkorte.

Slutning

Men eftersom mange fortrædelige findes, som hverken Agter at giøre Ret, ey heller Bøde for Deris Forseelser, Da skal Oldermænden med hans medhielpere være forpligtet, naar nogen findes efter dette forskrevne sig icke at vilde skicke og forholde, ey heller Godvilligen udlegge Deres Bøder, og Naar paakræves, frembære Deres Pant; Da haver de dennem alvorligen at Straffe og Pante, som Vedbør, paa det At alting kand holdes skikkeligen og Ved-Goedlige, og den eene icke den anden forderver eller foruretter, som De vare stercke til, End vil Oldenmanden med sin Medhielp herefter icke holde og Det giøre, Da de at Tiltales med Rette og Straffes tilbørligen for all den skade og ulempe, Deraf kand skee og komme, saasom De, der selv ingen god skik vil holde og giøre, og Naar nu Oldermænden med sin Medhielpere Allvorligen herover holder, som det sig bør, og Nogen sig Da imod dennem vil fordriste med Ord eller Gierninger at opsette, Da skal de, saa viit mueligt er, blive Handthævede med Lov og Rett at Tiltales. Datum Baarsøe den 4de Martii Anno 1696.

Saa som dette Synes vel til Byens Nøtte og Tarv behøves, da saa viit, mit Gods i byen og udenbyes angaar, bevilges.

R.A.Fhr von Putbus

Kort over »Krogshølle og Bårdesø, udført efter Matrikulens minorerede Kort« (1866).

DATERING

Vedtægten fra Krogshølle/Bårdesø er dateret og nedskrevet 1696. Det er ret sent. Vi kender over 20 vedtægter fra Fyn, der er nedskrevet tidligere. Den ældst bevarede er fra Horne, dateret 1559.⁴

Ved en gennemgang af kilden springer sætningerne »efter gammel skik og sædvane« og »af Arilds tid« i øjnene, og vi må formode, at man i de omtalte byer forinden har haft en vedtægt, der er gået i arv fra generation til generation ved mundtlig overlevering.

OPBYGNING

Vedtægten for Krogshølle/Bårdesø består af:

- en indledning
- 20 kapitler med 69 paragraffer
- en opgørelse over hartkornet⁵
- en opgørelse over, hvor mange kreaturer de forskellige fæstere måtte have på fællesjord
- en slutning

- en godkendelse af vedtægten, underskrevet af Mourids von Podebusk til Egebjerggård.⁶

Vedtægten udmærker sig først og fremmest ved en klar og veldisponeret struktur med afgrænsede kapitler og paragraffer. Den er skrevet i et jævnt og sagligt sprog, hvilket lader formode, at bønderne ud fra dagligdagens erfaringer har haft indflydelse på udformningen.

NEDSKRIVEREN

Det er endvidere helt klart, at det ikke er bønderne, der har nedskrevet den. Det har de haft en skrivekyndig til. Denne person har haft stor indflydelse på udformningen af de enkelte paragraffer, og tilsyneladende er de gamle mundtligt overleverede paragraffer blevet kraftigt redigeret ved denne lejlighed. Der findes således ingen intetsigende og formålsløse paragraffer tilbage, som vi ofte ser det i andre vedtægter fra Fyn. Kapitel 2 med banden og sværgeren vidner klart om dette forhold. Kun to paragraffer omhandler dette emne, mens det i andre landsbyvedtægter udgør en meget stor del af de samlede paragraffer.⁷

Hvem kan have formuleret og nedskrevet vedtægten for bønderne?

Ordvalget siger os, at det er en velformuleret mand med forstand på området, der har nedskrevet loven. Man kunne således tænke sig, at det var herremanden på Egebjerggård. Følgende taler for dette:

- hovedparten af fæstegårdene i både Krogsbølle og Bårdesø var i 1696 underlagt Egebjerggård⁸
- bønderne har haft deres faste gang på hovedgården
- der er mange paragraffer, der omtaler herremandens ret
- områdets isolerede beliggenhed har betydet, at kontakten til andre evt. nedskrivere har været begrænset
- herremanden var interesseret i at opretholde ordnede forhold i byerne
- vedtægten er approberet af herremanden

At en herremand har nedskrevet en bylov for sine undersåtter er ikke enestående. Det kender vi bl.a. fra 1706, da herskabet på Egeskov blev bedt om at være behjælpelig med at udforme Avernakøes bylov.⁹

Dette postulat om, at det er Mourids von Podebusk, der har nedskrevet loven for bønderne, medfører, at vedtægten fra Krogsbølle/Bårdesø med sikkerhed er det ældst kendte eksemplar af en fynsk vedtægt, som er nedskrevet af en herremand, og som er blevet approberet af denne. Alle andre approberede vedtægter fra Fyn kendes først fra begyndelsen af 1700-tallet.¹⁰

INDHOLD

Indholdet i denne vedtægt ligner til forveksling de fleste andre på Fyn. Den indeholder selvfølgelig interessante lokalhistoriske oplysninger, men der er ikke mange »nyheder«, der kan bidrage til vor i forvejen store viden om gamle landsbyvedtægter.

En »nyhed« er, at der i forlængelse af landsbyvedtægten bringes en fortegnelse over de enkelte fæstegårdes hartkorn. Fortegnelsen er stort set en afskrift af 1688 – matriklen bortset fra nogle enkelte navne.

Hartkornstaxeringen har landsbyernes bønder derefter ladet være grundlaget for, hvor mange kreaturer de enkelte måtte have på fælleden. Antallet er halveret i forhold til tidligere.

§ 54, der omtaler ødegårde, er også speciel. I følge paragraffen forpligter man sig til at lade gårde »paa Aar og dags tid Bevare, At, den ej bliver nedbrudt«. Paragraffens udformning skal sikkert ses i lyset af de overståede svenskekrige, hvor man tilsyneladende har haft en del ødegårde. Hvad det reelle formål med paragraffen har været, er straks vanskeligere at udrede. Fra bøndernes synspunkt kan anføres, at de havde en interesse i at holde bøndergårdene ved magt, så de evt. kunne fæste den eller de ødegårde, der ikke var bortfæstet, og dermed få større indtægter. Et andet moment er, at landsbyfællesskabet var en meget snærende institution, og det var vigtigt at drive ødegårdens marker, eftersom disse var i fælled med de andre bønders marker.

Paragraffen er dog ikke udelukkende medtaget, fordi bønderne har haft interesse deri; man sporer en tydelig påvirkning fra den lokale herremand.

HERREMANDENS INDFLYDELSE

Herremandens indflydelse præger som nævnt på mange måder denne vedtægt. Og det er vel ikke så mærkeligt, når man ser på de historiske bindinger, der altid har været mellem indbyggerne i Krogsbølle sogn¹¹ og ejerne af Kørup og Egebjerggård.¹²

Podebuskfamilien til Kørup og Egebjerggård havde i flere generationer før vedtægtens nedskrivning praktisk taget ejet alt, hvad der var værd at eje i Hundstrup-, Kørup- og Agernæs sogne. Både huse, gårde, kirker, skove m.v. De havde stor politisk og social indflydelse, og de var ved deres tilstedeværelse med til at forme samfundet, således at næsten alle beboere i området næsten dagligt har været under påvirkning af »ånden fra godserne«.¹³

I førnævnte § 54 skinner herremandens interesse tydeligt igennem. Herremanden havde en fordel ved at holde gårdene i byen ved magt sammen med bønderne, idet han dermed undgik, at gårdene stod og forfaldt og han mistede sin landgilde.

I øvrigt er der mange andre paragraffer, der viser herremandens indflydelse. I § 34 fremgår det, at bønderne anbefaler at halvere antallet af græskvæg, idet de mener, at fælleden ikke kan bære det antal, der tidligere er blevet bestemt. Halveringen kan dog kun lade sig gøre »om det ellers med enhver højbondes villie må tillades«. I § 36 ses herremandens ret til at udnytte de græskvoter, som fæsterne ikke selv kan udfylde. I § 53 omtales herremandens ret til at optage umærket kvæg, og i § 56 må herremanden straffe personer, der skærer pile i den private Welling Riis-hauge. I § 59 bruges herremandens autoritet bevidst som skræmmemiddel for at få inddrevet bønder, og i § 62 beder man om herremandens tilladelse til at nyde i- og afgangssøl på landsbystævne. I § 69 ser man, at herremændene, der ejer gods i byen, skal godkende de forskellige græskvoter, som man i fællesskab har fundet frem til.

Det skinner tydeligt igennem, at de fleste af vedtægterne er udarbejdet i samarbejde med herremanden og på dennes præmisser. Så snart vedtægterne var godkendt af Podebusk-familien, var det lov i byerne.

MØNSTERVEDTÆGT

I forskningen om vider og vedtægter er det allerede vist, at nogle byers vedtægter har været benyttet som forlæg for andre. I flere tilfælde ses det, at de er sprogligt så godt som identiske.¹⁴

Samme forhold kan konstateres ved at sammenholde vedtægten fra Krogsbølle/Bårdesø med andre bylove. Heraf fremgår det, at denne vedtægt har været en mønstervedtægt for andre.

Det er tidligere påpeget,¹⁵ at der kan drages paralleller mellem bylovene i Søndersø og Bolmerod. Byloven fra Søndersø er dateret 1718,¹⁶ og Bolmerods vedtægt er dateret 1731.¹⁷ Åge Fasmer Blomberg har på baggrund af en sammenligning af de to vedtægter peget på,¹⁸ at alt tyder på, at »Byloven i Søndersø har været forbillede for bymændene i Bolmerod«. En tolkning, der er baseret på, at 33 artikler er ens i de to love.

Det er sandt, at store dele af de to vedtægter er helt ens, men at gå så langt som Blomberg til at sige, at »der er en ikke ringe sandsynlighed for, at det er ham (Jørgen Frederik Haxthausen til Dallund), der

som godsejer står bag affattelsen af byloven i 1718« for Søndersø, er dog nok at tage munden for fuld – specielt når vedtægten for Krogsbølle/Bårdesø nu er kommet frem i dagens lys.

Store dele af Bolmerods vedtægt, dateret 1731, er helt sikkert en afskrift. Men at det skulle være en afskrift af Søndersøs vedtægt skal stærkt betvivles. Det er tidligere brugt som argument, at 33 artikler i Bolmerods vedtægt er en afskrift af Søndersøs, og at det derfor må være tale om en afskrift herfra. Hvis man i stedet for Søndersøs vedtægt sammenligner Bolmerods vedtægt med Krogsbølle/Bårdesø's vedtægt, kommer man til den interessante slutning, at ca. 65–70% af Bolmerods vedtægt er en direkte afskrift af Krogsbølle/Bårdesø's. Det tager jeg som bevis for, at Bolmerods vedtægt stort set kan betragtes som en direkte afskrift af Krogsbølle/Bårdesø's, og altså ikke af Søndersøs. Sammenligningen viser endvidere, at det stort set er muligt at rekonstruere sig frem til de passager, der »mangler« i Bolmerods vedtægt.¹⁹

Man kan derefter stille spørgsmålet, om Søndersøs vedtægt er en afskrift af Krogsbølle/Bårdesø's vedtægt. Ved en sammenstilling kommer vi til denne slutning. Ikke mindre end 33 paragraffer er overført fra Krogsbølle/Bårdesø's vedtægt.²⁰

Med fundet af Krogsbølle/Bårdesø's vedtægt mener jeg, at det er evident, at vi her har fundet den vedtægt, der har været direkte inspirationskilde for både Bolmerod og Søndersøs vedtægt. Krogsbølle/Bårdesø's vedtægt er dermed en primær kilde, og de to andre er sekundære i forhold til denne. Herved udvikles et ganske interessant historisk mønster, som vi ikke tidligere har set indenfor emnet landsbyvedtægter. Endvidere må det konstateres, at man ikke på baggrund af selv ret åbenlyse sammenhænge kan være sikker på de rent faktiske historiske kendsgerninger.

Når de forskellige sammenhænge omkring afskrift nu synes blotlagt, er det interessant at se, hvorfor Krogsbølle/Bårdesø's vedtægt er blevet en mønstervedtægt. Er der specielle passager eller andet, der befordrer noget sådant?

Man kunne tro, at bønderne i Søndersø og Bolmerod havde kopieret vedtægten, fordi ejerne af Egebjerggård eller Kørup i kraft af meget jordegods i byerne har kunnet diktere det. Men sådan hænger det ikke sammen, for ejerne af Kørup og Egebjerggård ejede i følge 1688-matriklen kun én gård i Bolmerod og ingen gårde i Søndersø.²¹ Noget andet må have gjort sig gældende. Som Hans Henrik Jacobsen rigtigt har gjort opmærksomt på i sin bog »Studier i fynske vider og vedtægter 1500–1800«,²² var det de fremmeligste af bønderne, der tog initiativ til

vedtægternes nedskrivelse, og det er nok også dem, der oftest har været uden for byens grænser. Fæstebønderne var dengang mere mobile, end man umiddelbart skulle tro, og hvad var mere naturligt, end at tale om landbrug, når man var sammen med ligestillede. Under diskussionerne kan man have talt om vedtægter, og det er vel sandsynligt, at en bonde fra Krogsbølle eller Bårdesø har fortalt andre om den fortræffelige vedtægt, man havde i disse byer.

Krogsbølle/Bårdesø's vedtægt er på mange måder banebrydende for fynske vedtægter, hvis man ser den i det rette tidsmæssige lys. Hans Henrik Jacobsen²³ har tidligere påpeget, at der er så mange specielle paragraffer i Søndersøs og Bolmerods vedtægter, som er enestående for fynske vedtægter. Jeg har tidligere sagt, at der ikke fremkommer mange »nyheder« i Krogsbølle/Bårdesø's vedtægt sammenlignet med andre udgivne vedtægter. Men det er jo ikke så sært, når Bolmerod og Søndersøs vedtægter, der er udgivet, stort set er direkte afskrifter af Krogsbølle/Bårdesø's. Ser man Krogsbølle/Bårdesø's vedtægt i det rette tidsmæssige lys, kan alle specialiteterne fra Bolmerod og Søndersøs vedtægter føres tilbage til Krogsbølle/Bårdesø's, og kilden vil derved fremstå som en éner. Den var hele 22 år ældre end Søndersøs vedtægt.

Hvad var mere åbenlyst end at bede om at låne vedtægten og stort set kopiere den ordret, og føje noget til, hvis der var specielle forhold, der talte herfor.

Hvis man kopierede en vedtægt, som Podebusk-familien havde approberet, kunne man vel også være sikker på, at den kunne godkendes af hvilket som helst andet herskab på Fyn, også af Jørgen Frederik Haxthausen til Dallund, der har approberet loven for Søndersø.

Hvordan det rent faktisk er gået for sig, kan selvfølgelig ikke rekonstrueres, men jeg mener, at Podebusk-familiens underskrift har haft stor betydning, når andre byer skulle vælge en vedtægt, som de kunne kopiere. Denne vedtægt var en acceptabel vedtægt samtidig med, at den var sober, ligetil og nytænkende.

SAMMENFATNING

Ved fundet af vedtægten for Krogsbølle/Bårdesø er en ny 1. håndskilde kommet frem i lyset. En vedtægt, som i mange år har været savnet. Med Krogsbølle/Bårdesø's vedtægt har vi efter min mening fundet en lille – men vigtig brik – til vor forståelse af landsbyvideproblematikken.

Kilden supplerer vor viden om Krogsbølle og Bårdesø's lokale hi-

storie. Ved at kombinere kilden med andre tilgængelige kilder som f.eks. kort, matrikler m.v., kan den være med til at tegne et godt billede af egnens historie, dels i 1696, da kilden blev nedskrevet, men også tidligere – i »Arids tid«, for landbruget i 1600-tallet blev ikke drevet så forskelligt fra landbruget i 1400-tallet.

Noter

1. P. Bjerger »Danske Vider og Vedtægter«. bd. I–IV. 1904–1936. I det senere kaldet P. Bjerger.
August F. Schmidt »Danske Vider og Vedtægter«. bd. V. 1938.
2. Som no. 1 og Hans Henrik Jacobsen »Studier i fynske vider og vedtægter«. Odense 1977. I Historiske studier fra Fyn. nr. 3. I det senere kaldet H.H.J.
3. August F. Schmidt »Oldermand og Bystævne«. 1945.
Poul Meyer »Danske Bylag«. 1949.
4. H.H.J. p. 7.
5. Hartkornsopgørelsen er stort set identisk med opgørelsen i 1688-matriklen, der ligger på Rigsarkivet i København. Her er mikrofilm 6407 benyttet. Senere kaldet 1688-matriklen.
6. Egebjerggård var oprindelig en ladegård under Kørup. Henrik Podebusk (ejer af gården 1637–1657) fik Egebjerggård lagt ind under Kørup, så den opnåede hartkornsfrihed. Gården blev derefter kaldt Einsidelsborg efter hans hustru friherreinde Sidonia Maria von Einsidel af Brandstein. Efter Henrik Podebusk' død i 1657 delte sønnerne godset. Rudolf Abraham fik Kørup, og Mourids fik Egebjerggård på Agernæs. I 1676 blev der oprettet to baronier for de to brødre. Efter Mourids død i 1700 blev godset i 1716 igen samlet til et baroni. Se Danske Slotte og Herregårde, bd. 9. Kbh. 1967. p. 255 ff.
7. P. Bjerger. Bd. I. p. 278 ff.
8. 1688-matriklen. Mikrofilm 6407.
9. H.H.J. p. 6 ff.
10. H.H.J. p. 6 ff.
11. Der er næppe mange steder i kongeriget, hvor sogneforholdene i den grad har været så indviklede som i det nuværende Krogsbølle sogn. Tidligere var der ikke noget kirkesogn, der hed Krogsbølle. Det er et kirkesogn, der er forenet af Hundstrup, Kørup og Agernæs sogne. Kirkehistoriske Samlinger. 4 RK. 5. 1897–99 og Trap Danmark.
12. Danske Slotte og Herregårde. bd. 9. Kbh. 1967. p. 255 ff.
13. do.
14. H.H.J. p. 14.
15. H.H.J. p. 15 og Aage Fasmer Blomberg »Sønderse Bylov« i Fynske Årbøger 1946, p. 557 ff. Senere kaldet Blomberg.
16. P. Bjerger. Bd. III. p. 473 og Blomberg p. 557 ff.
17. P. Bjerger. Bd. I. p. 350 ff. og Blomberg p. 557 ff.
18. Blomberg p. 570.
19. P. Bjerger Bd. I. p. 351.
20. P. Bjerger Bd. III p. 460 ff og Blomberg p. 557 ff.
21. 1688-matriklen. Mikrofilm 6407.
22. H.H.J. p. 14.
23. H.H.J. p. 1–52.

Ung løjtnant eller gammel rebslager? En ægteskabshistorie fra Kerteminde og Faaborg

Af *Edvard Andersen*

I slutningen af 1700-årene boede kgl. told- og konsumtionskasserer Ulrich Frederich Holst i Kerteminde. Fra 1779 havde han bopæl og hjem i den store gård på hjørnet af Langegade og Vestergade. Ejendommen var på 17 fag. Den blev senere overtaget og ombygget af stor-købmænd.

U.F. Holst var født i København 1716, og efter studentertid, uddannelse og ophold på flere tjenestesteder blev han 1766 udnævnt til told- og konsumtionskasserer i Kerteminde, hvor han blev betegnet som en meget agtet og pålidelig embedsmand. Ved hans død 1798 blev der bl.a. noteret i kirkebogen, at han blev begravet under udfoldelse af fuld ceremoni og med ringning af alle klokker.

U.F. Holst var gift to gange, først med Johanne Frederiche Dorschin fra Bairuth og senere med dennes søster Cathrine Marie Augustine Frederike Dorschin.

I ægteskabet med førstnævnte fødtes datteren Sophie Caroline den 5. november 1760 i København. Da hun var 25 år, ankom til hjemmet i Kerteminde et brev med følgende indhold:

»Velærede aller højest ærede herr Toller!

Det fuldkomne Bevis og Erfarenhed jeg haver om Deres og Deres dydige Kærestes Ædelmodighed og fornuftige Tænkemaade i alle Ting giver mig herved den Anledning at tage den Frihed at aabenbare for Dem og Deres dydige Kæreste mit Hjertes inderlige Anliggende; den Godhed og Kærlighed jeg haver fattet til Deres dydige Jomfru-Datter er saaledes indprentet for mig, at jeg i mine Tanker aldrig i Verden kan forlade hende i hvorledes det gaaer, at sige om det er med Guds Villie og tillige med Deres og dydige Kærestes Samtykke, som ømme og kiærlige Forældre, der næst Gud haver at byde og Befale over hen-

de, saa er og bliver min fast-satte Tanke ifald det er med Deres Datters Willie at indtræde i Ægteskab med hinanden, hvilket jeg giver mig det store haab om Deres Velædelhed og Deres dydige Kiærstes Veltænkenhed, at det ej bliver mig af-slaget, og i mine Tanker troer at Anstændigheden er på begge Sider.

Det er ogsaa min Pligt-Skyldighed i saadanne Omstændigheder at tilkendegive for Dem min Tilstand. Da kan jeg for det første ikke prale af megen Midler, for jeg haver desværre ingen uden hvad de nødvendige Omkostninger kan være som med at sætte i Enke-Cassen og at istandholde en lille Husholdning med, det haver jeg og intet mere, og saa hvad min virkelige Gage er, som er i alt 16 rd. maanedlig, som tager sin Begyndelse fra February maaned d.a., saa jeg Troer, at man med en god Huus-Holdning gierne kan have vores indkomme, helst paa Landet, hvor jeg er fast forsikret paa at komme og tænker desuagtet med Guds Hielp ikke at forblive længere i den Stand jeg nu er i, da jeg for 1. Aar siden med mine venners Hjælp har søgt Conciell Embede, har ogsaa virkelig kunde haft det, men den tid synes mine Venner, at et Brød på 200 rd. var vell lidt, men havde derimod de bedste Forsikringer om et bedre med første muligt er. Jeg forsikrer Dem tillige med den aller Højeste Ed, at jeg aldrig haver tænkt og heller ikke tænker at være Dem til nogen Slags byrde, heller ikke at benytte mig i nogen Maade af Deres Brød eller Interesser, hvilket skulde gøre mig meget ondt at Dem eller Deres Kæreste skulde heraf faa nogen Anledning at fatte saadanne Tanker om mig, for jeg ved ikke med mit Vidende at dette skulde være Dem eller Deres Kæreste i nogen Maade anstødeligt heller ikke at have Aarsag til at Af-slaa min Begiering, thi den Store Gud, som forsørger alle Mennesker i Verden, han forsørger saavel de som haver lidt at begynde med, som de der haver meget. Jeg haver nu intet mere tilbage uden hvad jeg i al Sandhed har tilkendegivet Dem, hvor jeg med stor Længsel og ærbødighed forventer Deres og dydige Kærstes veltænkende Erklæring og Samtykke dertil. Henlever jeg med største Høyagtelse og forbliver Deres velædle allerhøjst ærede hr. Tøllers ædbødige Ven og tiener.

Kerteminde, den 19 d. Januar 1785.

gez. Peter Lorentz Holst v. Bruun.

Det har ikke været muligt at finde nogen familiemæssig forbindelse mellem de to mænd, frieren og faderen, selv om de begge hedder Holst.

Brevskriveren, Peter Lorentz Holst v. Bruun, var født i Norge. Han

Ungdomsportræt af Sophie Caroline Holst (1760–1849), der bragte det frierbrev, som hun modtog i 1785, med til Fåborg, hvor det endnu opbevares.

blev sekondløjtnant i det Oldenborgske regiment 1783 og forflyttedes til den kronborgske Bataillon 1789, men denne opløstes 1790, og han blev afskediget med 72 rd. årlig pension. I den efterfølgende tid søgte han en del embeder under toldetaten, men uden resultat. Den 13. oktober døde han i Skanderborg, vistnok uden livsarvinger. Han blev kun 46 år.

Men tilbage til frierbrevet.

Vi ved ikke, hvorledes det blev modtaget af toldereren og hans »kæreste« (kone) og heller ikke, hvorledes Sophie Caroline stillede sig til forslaget, hvis hun i det hele taget blev spurgt? Hun forblev ugift lige til 1802, da hun i en alder af 42 år giftede sig med Hans Rasmussen Kaster, der var rebslagermester i Faaborg. På det tidspunkt var hendes tidligere frier død og hendes forældre ligeledes, men frierbrevet var bevaret i hjemmet, måske gemt af forældrene, måske af Sophie Caroline selv. Ved sit giftermål med rebslagermesteren bragte hun det gamle frierbrev med til Faaborg, iøvrigt sammen med en del værdis-

fuldt arvegods fra hjemmet, og hun bevarede brevet lige til sin død 14. maj 1849, hvilket kan opfattes som et bevis for, at hun hele tiden har haft en del til overs for sin ungdoms frier i Kerteminde.

Om hendes ægteskab med Hans Rasmussen Kaster i Faaborg kan følgende oplyses: Hendes ægtemand var en respekteret borger i byen. Han var født 1738 i Trondhjem og var således ved sit giftermål med Sophie 64 år gammel. Han havde været gift før, nemlig med skipperdatteren Anne Margrethe Mortensdatter Alsing, enke efter rebslager Peter Weygang, der døde år 1800 i en alder af 67 år efter 33 års ægteskab. Kaster var flittig til at skrive dagbog og føre korrespondance, ja endog til at forfatte digte og mindevers. Det er et besynderligt held og meget glædeligt, at mange af hans skriftlige arbejder, deriblandt hans dagbøger er bevaret. Det fremgår af hans dagbøger, at hans første hustru på dødslejet flere gange opfordrede manden til at indgå et nyt ægteskab, når hun ikke var mere. Ifølge dagbogen sagde hun bl.a.: »Du bliver gammel og svækkelig, og just da er dig tjenligt, at du har en kone, som daglig kan se dig til gode«. – Hun sagde en anden dag: »Du skal gifte dig og ikke sidde hen under dine børns vinger!«

Kaster skriver, at det må formodes, at hun talte sandhedssprog, og »man skal ikke forkaste den døendes sidste vilje«. Videre skriver han, at en af hans venner foreslog ham at tage en kone igen. Vennen kendte »et parti, der kunne være mig tjenlig og som han kendte nøje, nemlig en jomfru Holst i Kerteminde, som besad et godt hjerte, var ved årene og havde formue«.

Nogen tid derefter rejste Kaster til Kerteminde: »Jeg kom da hos byfoged Bluhme i tale med jomfru Holst. Under samtalen foreslog jeg hende en ægteskabsforening med mig, og jeg bemærkede af hendes svar, at hun var vidende om, hvori mit ærinde og nærværelse bestod, og hun svarede, at hun i Guds navn havde besluttet at opfylde min begæring. På stedet blev vi begge forenet og brylluppet så snart som muligt berammet. 1802 den 25. november holdt jeg bryllup med merbemeldte jomfru. Brylluppet blev holdt hos købmand Christensen, hos hvem hun i nogen tid havde været indlogerende. Vi rejste derpå den 28. november fra Kerteminde og kom samme dags aften til Faaborg, hvor min kone fandt alle ting vel. Gud, lad os leve vel og fornøjet med hinanden, indtil vore dage i ægteskabet tager en ende.«

Sophie Caroline medbragte i ægteskabet 842 rdl., en stor sum i da-tiden, samt nogle møbler og billeder. Året efter vielsen kunne rebslager Kaster indfri en obligation i sin ejendom på 400 rdl., således at ægteparret kunne sidde rentefrit i deres ejendom i Grønnegade. Den var

beliggende omtrent over for hans tidligere hjem og store reberbane, som var overdraget en søn.

Kaster døde 24. juli 1816, og Sophie fra Kerteminde overlevede ham lige til 14. maj 1849.

Det 200 år gamle og sjældne frierbrev opbevares endnu i Kaster-slægten i Faaborg.

Brevets slutning gengives her.

med, som du nu faar meget. Jeg faar nu
 ikke mere tilbøgen inden godting i alle Oaer
 for Eilshimling, som du, som jeg med flere børn
 Sids, og de berøgtede Korsmands Drenge og Hvide
 Hænderne Haldenken Fællering, og Samtykke
 fortil. Hansson ing med Olyste
 Gjøngtals, og for b hore
 Dens Olyste Fællering
 Dens G. Colmans fællering
 17te Jan, og Hinnar

Kerteminde
 19de Febr. 1785.

Peter Lorentz Stolte
 v. Birind

Kildehenvisninger

- Kerteminde byhistoriske Arkiv.
- Optegnelser af direktør H. C. Jørgensen, Faaborg.
- Optegnelser af stationsforstander E. Kaster, Odder.
- Lokalhistorisk Selskab og Samling, Faaborg.
- Slægtshistorisk Forening, Faaborg.